

Janne Harjula, Visa Immonen ja Tanja Ratilainen

**Turun Koroista pala palalta –
Arkeologinen hanke tutkii piispanistuimen vanhoja löytöjä**

Uuden tutkimushankkeen käynnistäminen on aikaa vievää, mutta samalla innostavaa, etenkin, kun kohteena on tarunhohtoinen Turun Koroinen. Koroistenniemellä olleiden rakennusten perustusten ja muiden rakenteiden jäänteet kaivettiin arkeologisesti vuosina 1898–1902, mutta aineistosta ei ole julkaistu kattavaa analyysia. Vaikka tällaiselle julkaisulle on selkeä tarve, ei sen ympärille rakennetun hankkeen yksityiskohtien suunnitteleminen eikä rahoituksen saaminen ole itsestään selvää.

Koroinen on ainutlaatuinen muinaisjäännöskohde. Se sijaitsee Turun tuomiokirkolta noin 1,6 km Aurajokea ylävirtaan, Vähäjoen ja Aurajoen risteykseen muodostuvalla niemellä. Kirjallisten lähteiden perusteella piispanistuin siirrettiin sinne Nousiaisista vuonna 1229 tai pian sen jälkeen.[i] Tuomiokirkko sijaitsi Koroisissa vuoteen 1300, jolloin piispanistuimen paikaksi vaihdettiin Turun tuomiokirkko.

Koroisten niemien erottaa omaksi alueekseen ihmiskäsin tehty kaivanto ja siihen liittyvä maavalli.

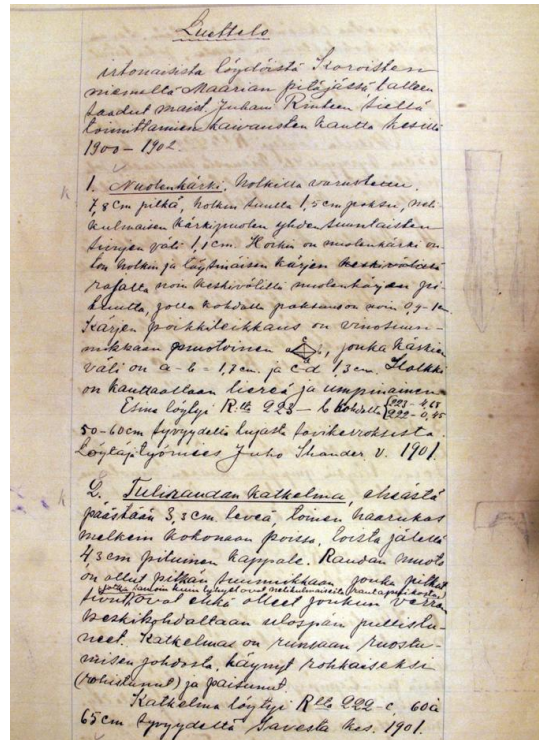
Lähde: [<http://www.bing.com/maps/>].

Kirkko-organisaation keskuksena sekä Turun kaupungin edeltäjänä Koroista pidetään Suomen varhaishistorian keskeisenä kohteena. Se onkin kiinnostanut monia historioitsijoita,[ii] vaikka ensimmäinen Koroisten nimen mainitseva asiakirja on vasta vuodelta 1303.[iii] Silloin niemien intensiivisin käyttökausi oli jo takanapäin. Tämän vuoksi arkeologinen aineistolla on keskeinen asema Koroisten varhaisvaiheiden valaisemisessa.

Ensimmäisiä kaivauksia niemellä johti Hjalmar Appelgren vuosina 1898–1899,[iv] mutta pääosan tutkimuksista suoritti Juhani Rinne vuosina 1900–1902. Kaikkiaan niemellä avattiin maata 3 500

neliometriä ja löytöjä talletettiin lähes 3 000 kappaletta. Rinne kyllä suunnitteli julkaisevansa Koroisista monografian, mutta ei lopulta saanut valmiiksi kuin joitakin lyhyitä katsauksia.[v]

Koroisten epäonnisen tutkimushistorian johdosta sen historiassa on aukkoja, epävarmuuksia ja ristiriitaisuuksia, muun muassa sen merkityksestä kauppapaikkana on esitetty eriäviä käsityksiä.[vi] Oikeastaan koko alueen kronologia on epäselvä. Onneksi vanha arkeologinen löytöaineisto on edelleen tallella, ja vaikka Rinne ei laatinut kaivausraporttia, häneltä on säilynyt yksityiskohtainen löytöluettelo, muistiinpanoja sekä karttoja. Nykynäkökulmasta hän oli erittäin edistyksellinen kaivausmenetelmässään ja tavassaan tallettaa kaikki löydöt riippumatta niiden arvioidusta iästä tai tärkeydestä.

'Nuolenkärki ja tuliraudan katkelma'. Juhani Rinteen laatiman Koroisten kaivausten löytöluettelon ensimmäiset esineet. Museoviraston arkisto.

Aineiston laajuus ja Rinteen kaivausmenetelmien pikkutarkkuus mahdollistavat monenlaisten tutkimuskysymysten asettamisen, vaikka niihin vastattaessa on Koroistenniemen pitkä, esihistoriasta nykyaikaan ulottuva maankäyttöhistoria sekä kimurantti tutkimushistoria otettava huomioon.

Rautakauden ja keskiajan taitetta tarkastelevat arkeologiset tutkimukset keskittyvät useimmiten hautauksiin sekä rekonstruoimaan niiden pohjalta kristillistymisen kronologiaa.[vii] Vaihtoehtoisesti arkeologit ovat selvittäneet tiettyjen esineryhmien muuttumista tai uusien ilmaantumista esihistorian ja historian vaihteessa, kuten rengassolkien käyttöönottoa.[viii] Historiallisen ajan alussa tapahtuneen aineellisen kulttuurin muutoksen laajempialainen tutkimus on Suomessa jäänyt vähemmälle. Paljolti on kyse sopivan tutkimusaineiston vähydestä. Turun Koroisten varhaiskeskiaikainen aineisto tarjoaa oleellisen lisän taitoskauden ymmärtämiseen.

Tutkimushankkeen hahmottuminen

Koroisiin keskittyvä hanke alkoi jäsentyä kolmen ydinhenkilön eli Janne Harjulan, Visa Immosen ja Tanja Ratilaisen keskusteluissa jo vuosia ennen varsinaisia apurahahakemuksia ja kirjallisia tutkimussuunnitelmia. Jokainen heistä on jatko-opintojensa aikana törmännyt muodossa tai toisessa Koroisten aineistoihin ja todennut ajantasaisen tutkimuksen puutteen.

Tällä hetkellä Harjula tutkii keskiajan kirjallista kulttuuria arkeologian näkökulmasta, ja Koroisten aineisto sisältää runsaasti kirjoihin ja kirjoittamiseen liittyviä löytöjä.[ix] Immonen puolestaan analysoi väitöskirjan jälkeisessä tutkimuksessaan keskiaikaa arkeologisena, aineellisen kulttuurin ilmiönä. Koroinen on keskeinen suomalainen kohde pohdittaessa siirtymää esihistoriasta keskiaikaan.[x] Ratilainen sen sijaan viimeistelee jatko-opintojaan, jotka pureutuvat Hattulan kirkon tiiliarkkitehtuuriin. Hän on tarkastellut tiilirakentamisen varhaisvaiheita Suomessa ja kiinnostunut digitaalisten mittaus- ja mallinnusteknologioiden arkeologisista sovelluksista.[xi]

Koska Koroisten aineisto on yhtäältä laaja – esineryhmiä on paljon – mutta toisaalta varsin hajanainen – yksittäisen esineryhmän edustajia ei välttämättä ole monta – hankkeen toteutus ei ole pelkästään kolmen ydinjäsenen harteilla. Joidenkin esineryhmien tutkimisessa on pyydetty niihin erikoistuneiden arkeologien sekä muita asiantuntijoiden panosta.

Hanke keskittyy ensisijassa Appelgrenin ja Rinteen kaivamiin löytöihin ja rakenteisiin. Ennen kuin Koroisten kronologiaa ja yleistä aineellisen kulttuurin muutosta saatetaan tarkastella, vanhan arkeologisen aineiston käsittely asettaa erityisiä haasteita. Ne liittyvät vanhoihin kaivausmenetelmiin ja dokumentointikäytäntöihin sekä säilyneen aineiston edustavuuteen.

Monet arkeologit ovat kirjoittaneet Koroisten yksittäisistä loistoesineistä, erikoisista löydöistä tai rakenteista.[xii] Vaikka monet Suomen keskiajan ilmiöt esiintyvätkin ensimmäistä kertaa Koroisissa, arkeologisen aineiston arvo toteutuu täysimääräisesti kuitenkin vain jos Koroista tarkastellaan kokonaisuutena. Siksi projekti tähtää kaikkien löytöjen ja rakenteiden analyysiin ja julkaisemiseen.

Hankkeen keskeiset kysymykset voidaan tiivistää seuraavasti:

- Mikä on Koroisten kronologia?
- Millainen on Koroisten käytön luonne eri aikoina? Oliko se kauppapaikka, hallintokeskus, kirkollinen keskusvai kaikkia näitä?
- Oliko Koroinen ensimmäinen dominikaanikonventin sijoituspaikka?
- Milloin Koroisten kirkollinen käyttö loppui?
- Mikä on Koroisten suhde muuhun jokilaakson asutukseen, esimerkiksi läheiseen Kaarinan Kirkkomäen kalmistoon tai Turun keskiaikaisen keskustan alueeseen?[xiii]

Projektin alkutahdit

Hanke käynnistyi keskustelujen ja suunnittelun tuloksena vuonna 2011, kun hanke sai alkurahoituksen kahdelta säätiöltä. Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahasto myönsi 11 000 euroa ja Jenny

ja Antti Wihurin rahasto 15 000 euroa. Kokonaisrahoitukseen voidaan laskea myös Harjulan, Immosen ja Ratilaisen omiin tutkimustöihinsä saama taloudellinen tuki. Jatkorahoitusta haetaan.

Tähän mennessä Koroisten löydöistä on laadittu Access-tietokanta tutkimuksen avuksi. Lisäksi on kerätty mahdollisimman kattavasti Koroisiin liittyvä tutkimus- ja lähdekirjallisuus sekä Museoviraston arkistoaineisto. Vuoden 2012 keväällä Helsingissä säilytettävä esineaineisto dokumentoitiin mittaamalla ja digikuvaamalla, ja Ratilaisen on määrä työstää Koroisten 3D-aineistoa sekä tarkastella tiilirakenteita. Aluksi Koroisten kartta-aineisto on muunnettava digitaaliseen muotoon. Sitten Koroisista luodaan Maanmittauslaitoksen pistepilviaineiston pohjalta digitaalinen pintamalli. Mikäli mahdollista, vanhoja kaivausvalokuvia hyödynnetään mallinnuksen teksturoimisessa.

Kevään 2012 kuluessa *Kuriositeetikabi.net*-artikkelin lisäksi projektin esittely julkaistaan *Castella Maris Baltici X* -konferenssisarjassa.[xiv]

Syksyllä 2012 Ratilainen järjestää Rivo Bernotasin ja Christofer Herrmannin kanssa osion keskiaikaisesta tiilirakentamisesta, *Utilization of Brick in the Medieval Period – Production, Construction, Destruction*, Helsingissä pidettävässä EAA:n eli European Association of Archaeologists -järjestön konferenssissa. Myöhemmin syksyllä Ratilainen esittelee projektia kansainvälisessä kulttuuriperinnön ja uusien teknologioiden konferenssissa (CHNT) Wienissä.

Kohti päätavoitetta

Projektin yksiselitteinen päätavoite on Koroisten aineiston kokonaisanalyysi ja sen pohjalta rakennettu kronologia. Sen saavuttamisen jälkeen voidaan ryhtyä tarkastelemaan aineellisen kulttuurin muutoksia rautakauden lopulla ja keskiajan alussa.

Lopulliset tulokset kootaan englanninkieliseksi kirjaksi. Siihen Harjula, Immonen ja Ratilainen kirjoittavat johdanto- ja loppuluvut. Heidän ohellaan artikkeleita laativat myös muut asiantuntijat. Osan teoksesta vie Koroisten aineistoa esittelevä katalogiosuus. Loppujulkaisun lisäksi ydinryhmä kirjoittaa tieteellisiä artikkeleita, joissa esitellään tutkimuksen metodiikkaa ja osatuloksia.

Koroinen kuuluu Turun turistinähtävyyksiin, ja suuren yleisön kiinnostus sen muinaisuuteen on merkittävä. Niemelle järjestetään opastettuja käyntejä. Kävijöitä varten Koroisiin on myös sijoitettu opastauluja. Alkaneen tutkimusprojektin tulokset edistävät yleistä tietoisuutta Koroisista sekä sen historiasta. Koska projektin ydinjäsenillä on kokemusta arkeologian popularisoinnissa, myös he voivat osallistua tutkimustulosten tunnetuksi tekemiseen. Esimerkkinä tästä, Koroisten muinaisjäännöksiä esitellään paikan päällä projektin toimesta osana EAA:n Varsinais-Suomeen suuntautuvaa muinaisjäännösekskursiota elokuussa 2012.

Bibliografia

Appelgren-Kivalo, H. 1903. Muinaislinna Röntämällä. *Suomen Museo* 1903, 1–24.

FMU – *Finlands Medeltidsurkunder samlade och i tryck utg. Af Finlands statsarkiv genom Rein. Hausen* I–VIII. Helsingfors, 1910, 1915, 1921, 1924, 1928, 1930, 1933, 1935.

Harjula, J. 2008. Arkeologia ja muuttuva keskiajan kirjallisen kulttuurin kuva. *Kasvatus & Aika* 3/2008, 7–25. [<http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/>]

- Harjula, J. 2012. Arkeologi kirjallistumisen jäljillä. *Bibliophilos* 4/2012. Painossa.
- Harjula, J., painossa. Esiurbaanit kauppapaikat. Teoksessa Lilius, H. (toim.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia*. Painossa.
- Harjula, J. & Immonen V. 2012. Reviving old archaeological material: A project analysing finds from the early medieval fortified site of Koroinen in Turku. *Castella Maris Baltici* X. Painossa.
- Immonen, V. 2009. *Golden Moments: Artefacts of Precious Metals as Products of Luxury Consumption in Finland c. 1200–1600*. (Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX.) Turku: SKAS.
- Immonen, V. 2012. The mess before the modern – Karen Barad’s agential realism, and periodization in medieval archaeology in Finland. *Studia Humaniora Ouluensia* 12, 7–32.
- Immonen, V. & Hiekkanen, M. 2008. Luxuries in the Town of Turku during the Middle Ages. In Gläser, M. (ed.), *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum VI: Luxus und Lifestyle*. Lübeck: Schmidt-Römhild, 609–625.
- Koivunen, P. 2003. Koroisten piispanistuimen ja asutuksen tutkimushistoriaa. *Turun maakuntamuseo: Raportteja* 19, 35–86.
- Kuisma-Kursula, P. & Räisänen, J. 1999. Scanning electron microscopy-energy dispersive spectrometry and proton induced X-ray emission analyses of medieval glass from Koroinen. *Archaeometry* 41:1, 71–79.
- Malmer, B. 1980. *Den senmedeltida penningen i Sverige*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Purhonen, P. 1998. *Kristinuskon saapumisesta Suomeen: Uskontoarkeologinen tutkimus*. (Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 106.) Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Ratilainen, T. 2010. Tiilen käytöstä 1300-luvun Turussa. *Turun maakuntamuseo: Raportteja* 22, 31–55.
- Riikonen, J. 2003. Kalmistontutkimusta Koroisten kupeessa. *Turun maakuntamuseo: Raportteja* 19, 15–24.
- Rinne, J. 1900. Koroisten niemi ja kaivaukset siellä viime kesällä. *Uusi Aura* 13.10.1900.
- Rinne, J. 1902. Kaivauksista Koroisten niemellä. *Uusi Aura* 19.3.1902.
- Rinne, J. 1941. *Turun Tuomiokirkko keskiaikana I: Tuomiokirkon rakennushistoria*. Turku: Turun tuomiokirkon isännistö.
- Sarvas, P. 1971. Ristiretkiajan ajoituskysymyksiä. *Suomen Museo* 78, 51–63.
- Taavitsainen, J.-P. 1981. Sigilfynd gjorda vid arkeologiska utgrävningar i Finland. *Fornvännen* 76, 216–218.
- Taavitsainen, J.-P. 2004. Kärkölän riipusikoni: Arkeologinen lisä ristiretkiajan Hämeen kristillistymiskehitykseen. *Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Vuosikirja* 93 (2003), 22–31.

Talvio, T. 2009. Gotlannin rahat Suomen 1200-luvun löydöissä. Teoksessa Pellinen, H.-M. (toim.), *Maasta, kivistä ja hengestä – Earth, Stone and Spirit: Markus Hiekkänen Festschrift*. Turku & Helsinki, 306–313.

Kirjoittajat

FT, dos. Janne Harjula on Suomen Akatemian tutkijatohtori Turun yliopistossa.

FT, dos. Visa Immonen on tutkija Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa.

FM Tanja Ratilainen on jatko-opiskelija Turun yliopistossa.

[i] FMU 72.

[ii] Koivunen 2003 ja siinä mainittu kirjallisuus.

[iii] FMU 240.

[iv] Appelgren-Kivalo 1903.

[v] Esim. Rinne 1900; 1902; 1941: 35–58.

[vi] Ks. Malmer 1990; Talvio 2009.

[vii] Esim. Purhonen 1998; Hiekkänen 2007.

[viii] Esim. Sarvas 1971; Taavitsainen 2004.

[ix] Harjula 2008; 2012; painossa.

[x] Immonen 2009; 2012.

[xi] Ratilainen 2010.

[xii] Esim. Taavitsainen 1981; Kuisma-Kursula & Räisänen 1999; Immonen & Hiekkänen 2008, 614.

[xiii] Vrt. Riikonen 2003.

[xiv] Harjula & Immonen 2012.